

แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์  
จังหวัดศรีสะเกษ<sup>1</sup>

Guidelines for the development of agricultural tourism in Trakach Subdistrict  
Kantharalak District Srisaket Province

ร้อยโท อภิรักษ์ สงสุข<sup>2</sup>  
ผศ.ดร. มุฮัมหมัดอิลยาส หญ้าปรัง<sup>3</sup>

### บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และ (2) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ (3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์มีทั้งสิ้น 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาใช้เป็นแบบสัมภาษณ์

### ผลการศึกษาพบว่า

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเกษตร การเข้าชมบุฟเฟต์ในสวนผลไม้ แต่ไม่มีบริการรถชมแปลงเกษตรและพักผ่อน แหล่งเรียนรู้ศูนย์สาธิตด้านการเกษตร ได้แก่ ศูนย์สาธิตด้านการเกษตร ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพด้านการเกษตร ส่วนการบริการในด้านร้านอาหารและเครื่องดื่มยังไม่มี มีเพียงจุดบริการขนาดเล็ก ด้านการประชาสัมพันธ์มีน้อย เน้นการแนะนำบอกต่อ มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโทรทัศน์และวิทยุท้องถิ่น สื่อออนไลน์ ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เปิดใหม่ ยังไม่มีระบบการจัดการที่ชัดเจน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใน 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการวางแผน/ตัดสินใจ 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและร่วมกิจกรรม 4) ด้านการแบ่งปันประโยชน์และกระจายรายได้ 5) ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน แต่ชาวบ้านยังมีส่วนร่วมน้อย ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมี

1. บทความเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่องแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งได้ผ่านการสอบเรียบร้อยแล้วโดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผศ.ดร.มุฮัมหมัดอิลยาส หญ้าปรัง
2. นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง
3. อาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาอิสระ

ส่วนร่วมเท่าที่ควร ยกเว้นผู้ประกอบการที่ได้รับผลประโยชน์ ดังนั้นการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ จะเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชน เพื่อนำไปสู่การรักษาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีเอกลักษณ์ และสิ่งแวดล้อมของตำบลตระกาจ ที่จะก่อให้เกิดรายได้ให้แก่ชุมชนทั้งปัจจุบันและอนาคต

แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐเพื่อพัฒนาและส่งเสริมเป็นศูนย์เรียนรู้ประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) การพัฒนาศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร จำนวน 2 แห่ง การพัฒนาการประชาสัมพันธ์การโฆษณาและสื่อประชาสัมพันธ์ การสื่อสารผ่านวิทยุโทรทัศน์ การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ในด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ยังคงต้องพัฒนาอีกในหลายๆประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคมนาคม ที่พัก บริการห้องสุขา บริการโทรศัพท์สาธารณะ สัญญาณอินเทอร์เน็ต ตู้กดเงินสด จุดทิ้งขยะ จุดบริการจำหน่ายอาหาร แนวทางสำคัญคือ การบริหารจัดการของเกษตรกรให้มีศักยภาพ มีความพร้อมในการบริการ การนำเที่ยว การสร้างเอกลักษณ์ประจำถิ่น การสร้างเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นให้มีความยั่งยืน

**คำสำคัญ :** การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การจัดการ การมีส่วนร่วม การพัฒนา

## ABSTRACT

This research aims to (1) study manages agro tourist district of the Rooster. Kantharalak Offense, and (2) the involvement of the community in the development of agro-tourism district of the Rooster. Kantharalak Province (3) study the development of agro-tourism district of the Rooster. Kantharalak Srisaket rovince This research is qualitative research (Qualitative Research), the study was collected by means of interviews with key informants. And has given a total of 10 people were interviewed, including President 1. DOA. The Cock the Kantharalak 3. 2. Permanent Vice President of the Confederation of durian offenses 5. 4. Scholars Kantharalak agricultural agrotourism parish president. the Rooster District 6. District village of Cock 7. the trader in agricultural products distribution center for 2 people for 2 people traveling 8. the instruments used in the study are interviewed. Lahore The study indicated that Management of Agro-tourism district of Kantharalak the Rooster. Srisaket Province Visitors have the opportunity to participate in the ministry of agriculture. The visits included in the orchards. But no car traffic farms and camp. Resources include agriculture demonstration centers of agricultural demonstration centers. Learning Center to enhance agriculture. The service in the restaurant and drinks there. There is only a small service There is little public relations Focus Recommend A publicity through television, radio and online media, local infrastructure and facilities. Agro-

tourism district of Kantharalak the Rooster. Srisaket Province A new tourist attraction There is no clear management. The participation of the community in the development of agro-tourism district of Kantharalak the Rooster. Srisaket Province Community participation in tourism development in five areas: 1) planning / decision making, 2) participation in problem analysis, 3) participation in the development and activity 4) sharing. benefits and income distribution 5) engage in follow-up operations. But people also are less involved. Recognizing the importance of not engaging enough. Except households receiving benefits. Thus encouraging local people to participate in various activities. This will create a sense of ownership to take place on individuals and communities. To contribute to the preservation, agro-tourism resources are unique. The Rooster and the environment of the district. Which would cause income to the community, both present and future. Guidelines for the development of agro-tourism in the district Rooster Kantharalak district of Si Sa Ket. Receive support from government agencies to develop and promote a learning center productivity of agricultural products (funeral g) the development of agricultural products distribution center 2 of development, public relations, advertising and media relations. Communication via radio, television, The development of tourism In terms of infrastructure and facilities. To be developed further in many respects. In particular, transportation services, accommodation, toilets. Public telephone services Wireless ATM cash point, litter dry food. The key is Management of potential farmers. Check the availability of services to create unique endemic. Networking for sustainable agro-tourism. Alongside the conservation of natural resources and the environment in local communities to be sustainable.

**Key words :** Agricultural tourism, Management, Participation, Development

## บทนำ

แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดศรีสะเกษ มีหลากหลายรูปแบบ แต่ที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน คือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในพื้นที่ที่มีทรัพยากรสำคัญ อันได้แก่ สวนผลไม้ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญประเภทนี้ ส่วนใหญ่กระจายอยู่ตามพื้นที่ชายแดน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของดินโดยเฉพาะพื้นที่อำเภอกันทรลักษ์จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งนับเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดิน ทำให้พื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชเกษตรและพืชเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะผลไม้ซึ่งนิยมปลูกกันมาก คือเงาะ ทุเรียนทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีชื่อเสียงด้านผลไม้ของจังหวัดศรีสะเกษและภูมิภาคอีสานตอนล่าง

พื้นที่ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในบริเวณเนินสูง ดงดินแดงหรือดินภูเขาไฟ ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ พืชผลทางการเกษตร ได้แก่มันสำปะหลัง ข้าวโพด ยางพาราและผลไม้ อาทิ สุดอ ลองกอง ลำไยลิ้นจี่ มะปรางหวาน กระท้อน ส้ม

โอ มะม่วง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุเรียนและเงาะ นอกจากนั้นยังมีพืชผลชนิดอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งทำให้มีผลผลิตออกตลอดทั้งปี อาทิ เงาะ ทุเรียนมังคุด และในปัจจุบันตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัด ศรีสะเกษ ได้กลายเป็นพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษ ที่เรียกได้ว่า เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์เป็นแผ่นดินทอง และเป็นแหล่งผลิตไม้ผลเพื่อการส่งออกที่สำคัญอีกแห่งของจังหวัดศรีสะเกษ และประเทศไทย ซึ่งถือเป็นแหล่งผลิตแห่งแรกและเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยไม้ผลทั้งสองชนิดนี้ สามารถสร้างรายได้เข้าจังหวัดศรีสะเกษ ได้อย่างมหาศาล ด้วยความสำเร็จของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ จึงทำให้มีการปลูกไม้ผลเพิ่มมากขึ้นในหลายๆพื้นที่ ของจังหวัดศรีสะเกษ อีกทั้งยังมีกิจกรรมที่เป็นที่สนใจ โดยการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรม อาทิ การเก็บผลผลิตเอง หรือขอเข้าพักร่วมกับเกษตรกรเพื่อร่วมทำกิจกรรม (Home Stay) ซึ่งจังหวัดศรีสะเกษ ได้ดำเนินกิจกรรมในลักษณะนี้อยู่บ้างแล้ว เช่น กิจกรรมทัวร์สวนเกษตรในช่วงงานเทศกาลเงาะ ทุเรียน ของดีศรีสะเกษ ทุกๆ ปี ซึ่งเป็นการดำเนินการร่วมระหว่างสำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษกับหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว

สถานการณ์ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกร ในพื้นที่ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ นั่นก็คือปัญหา การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต และระบบการค้าในภาคการเกษตร ทำให้เกษตรกรต้องมีการปรับตัว และสู้กับวิกฤติสถานการณ์โลกาภิวัตน์ ศักยภาพในการบริการด้านที่พัก ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านความปลอดภัย ด้านอัยาศัยไมตรี ความเป็นมิตรของเจ้าของบ้าน และสมาชิกในครัวเรือน ด้านบริการนำเที่ยวและให้ความรู้ ด้านการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชน หรือผลิตภัณฑ์อื่นๆในชุมชน ด้านการสร้างคุณค่าและมูลค่าของผลิตภัณฑ์ด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ด้านแหล่งทรัพยากรที่มีน้อยและมีจำกัด รวมถึง กิจกรรม การเรียนรู้ อื่นๆ ด้าน การเดินทาง และการคมนาคม การเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากนี้การสืบทอดความรู้ให้แก่เด็กเยาวชนคนรุ่นใหม่มีน้อย เนื่องจากคนรุ่นใหม่มุ่งเน้นการทำงานในระบบราชการหรือบริษัทเอกชนมากกว่ากลับมาทำเกษตร และเกษตรกรในชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างกระจ่างชัดในสิ่งที่จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ทำให้แนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรภายในชุมชนไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไป ส่งผลให้กระบวนการมีส่วนร่วมในแต่ละด้านน้อยลง การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว ที่ไม่ชัดเจน ไม่ต่อเนื่อง และไม่สามารถรองรับกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งในฤดูกาลและนอกฤดูกาลได้ และที่สำคัญคือ นโยบายการส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ส่งผลให้การท่องเที่ยวดังกล่าวไม่มีความยั่งยืน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในด้านบริบทชุมชนและ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนตำบลตระกาจ และศึกษาศักยภาพชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร รวมถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้ได้แนวทางในการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อันจะส่งผลให้ให้เกษตรกรชาวสวนผลไม้ มีรายได้จากประกอบอาชีพเกษตร อีกทั้งยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันต่อเกษตรกรและชุมชน ให้เกิดความแข็งแรงในด้านการเกษตร สามารถดำรงชีวิตให้อยู่รอดได้ในภาวะสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันสูง ผู้การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีศักยภาพ สามารถรองรับ

กระแสการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ อีกทั้งยังเป็นทางเลือกหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรไทยในอนาคตต่อไป

### วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

### ขอบเขตการศึกษา

#### 1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตพื้นที่การวิจัยโดยเลือกศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

#### 2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาตามข้อกำหนดประเด็นที่ศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

2.1 ศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ภายในกรอบหัวข้อดังต่อไปนี้

- 2.1.1 การจัดการด้านแหล่งเรียนรู้ศูนย์สาธิตด้านการเกษตร
- 2.1.2 การจัดการด้านศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร
- 2.1.3 การจัดการด้านประชาสัมพันธ์ และการบริการ
- 2.1.4 การจัดการในด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก

2.2 ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ภายในกรอบหัวข้อดังต่อไปนี้

- 2.2.1 ด้านการวางแผน/ตัดสินใจ
- 2.2.2 ด้านการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา
- 2.2.3 ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา
- 2.2.4 ด้านการแบ่งปันประโยชน์และกระจายรายได้
- 2.2.5 ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน

2.3 ศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ภายในกรอบหัวข้อดังต่อไปนี้

- 2.3.1 แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศูนย์สาธิตด้านการเกษตร
- 2.3.2 แนวทางการพัฒนาศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร
- 2.3.3 แนวทางการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ และการบริการ
- 2.3.4 แนวทางการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวก

## ระเบียบวิธีวิจัย

### 1. การเก็บข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงเจาะลึก (In-Dept Interview) จากประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องทั้งสิ้น 10 คน ได้แก่ 1. นายก อบต. ตระกาจ 2. ปลัดอำเภอ กันทรลักษ์ 3. อุปนายกสมาพันธ์ทุเรียนจังหวัดศรีสะเกษ 4. นักวิชาการการเกษตรอำเภอกันทรลักษ์ 5. ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ 6. กำนันตำบลตระกาจ 7. แม่ค้าในศูนย์จำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรจำนวน 2 คน 8. นักท่องเที่ยว จำนวน 2 คน ผู้วิจัยเริ่มทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างตั้งแต่วันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2562 ถึงวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2562

### 2. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวิธีการจัดกระทำข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1 การจัดกระทำข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามโดยแยกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มาจัดกระทำดังนี้

2.1.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่างๆ มาศึกษาอย่างละเอียดพร้อมจัดระบบหมวดหมู่ ตามกรอบย่อยของการศึกษาแต่ละวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1.2 นำข้อมูลจากการภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ซึ่งได้จดบันทึกไว้และนำแถบบันทึกเสียงมาถอดความ แยกประเภทจัดหมวดหมู่และสรุปสาระตามประเด็นที่ศึกษาวิจัย

2.1.3 นำข้อมูลที่ได้จากการจัดกระทำข้อมูลข้อ 2.1.1 และ 2.1.2 มาตรวจสอบความสมบูรณ์และถูกต้องอีกครั้ง ว่าข้อมูลที่ได้มีความครบถ้วน เพียงพอ เหมาะสมสำหรับการนำไปวิเคราะห์และสรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

2.2.1 นำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารและศึกษาภาคสนามที่ผ่านกระบวนการจัดกระทำข้อมูลมาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.2.2 วิเคราะห์และตีความข้อมูลบนหลักการและเหตุผลตามแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.2.3 สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย สรุปผล และอภิปราย โดยใช้แนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และให้ข้อเสนอแนะที่เอื้อประโยชน์ต่อการวิจัยพัฒนาต่อไป

### แนวคิดที่ใช้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
2. แนวคิดการมีส่วนร่วม

### การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เทพกร ณ สงขลา (2556) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืนในอำเภอข้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรวมทั้งการใช้ทรัพยากรเกษตรของชุมชนอำเภอข้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถจำแนกรูปแบบ

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้หลายรูปแบบ อาทิ การสาธิตขั้นตอนการผลิต การให้ความรู้ การเกษตร การจำหน่ายสินค้าชุมชน การแนะนำธุรกิจการเกษตร การจัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย โดยทั้งหมดได้ส่งผลต่อกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตรและส่งผลถึงการขยายตัวกิจกรรมทางการเกษตร การสร้างมูลค่าทรัพยากรทางการเกษตร ซึ่งการท่องเที่ยวรูปแบบดังกล่าวมีแนวโน้มเป็นที่นิยมมากขึ้น

สุรเชษฐ์ บุญพงษ์มณี (2549) ทำการศึกษา การจัดการที่อยู่อาศัย โฮมสเตย์ ณ บ้านท่าคา อำเภอกันตัง จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ของที่อยู่อาศัยให้เป็น โฮมสเตย์ ในชุมชนท่าคา ตั้งแต่ปี 2543 – 2549 2) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการด้านแหล่งที่พักอาศัยสำหรับแหล่งท่องเที่ยวโฮมสเตย์ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 แบบคือ แบบทฤษฎี และแบบปฐมภูมิโดยใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์การแบ่งกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างได้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มเจ้าของแหล่งที่พักอาศัยที่เป็นโฮมสเตย์ปัจจุบัน กลุ่มผู้นำชุมชน และ กลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งผลของการวิจัยสรุปได้ว่า ที่อยู่อาศัยแบบโฮมสเตย์ มีการเปลี่ยนแปลง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยังอยู่ในขอบเขตที่พอดีไม่ทำลายภาพรวมของชุมชนให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ผิดวิถีชีวิตเดิมของชาวบ้านและจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชุมชน จะเห็นได้ว่าเจ้าของบ้านปรับเปลี่ยนเพื่อต้องการให้คุณภาพชีวิตของความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นการปรับเปลี่ยนการต่อเติมจะทำตามกำลังทรัพย์ที่มีอยู่ ลักษณะการต่อเติมที่ไม่ทำลายวิถีชีวิตชาวบ้าน พยายามที่จะศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

งอกงาม เอี่ยมศรีปลั่ง (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดนนทบุรีภายใต้การจัดการและการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการวิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวทั้ง 4 แหล่ง มีคะแนนในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแตกต่างกัน อันดับ 1 เกาะเกร็ด อันดับ 2 วัดสวนแก้ว อันดับ 3 วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร อันดับ 4 ตลาดน้ำไทรน้อย การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปกลุ่มตัวอย่างประชากรในพื้นที่วิจัยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-40 ปีจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มใด ด้านความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเท่าที่ควร ด้านการพัฒนาในระดับความต้องการทุกด้านอยู่ในระดับสูง และความต้องการส่วนร่วมในการพัฒนาอยู่ในระดับสูง ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดนนทบุรีภายใต้การจัดการและการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ปัญหาเรื่องความปลอดภัย ป้ายบอกทางที่จอร์จน้อย นักท่องเที่ยวใช้จ่ายน้อยในการท่องเที่ยวงบประมาณที่ได้รับไม่ต่อเนื่องขาดระบบการจัดการที่ดีขาดการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับกิจกรรมด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมทั้งปี

#### **ประโยชน์ที่ได้รับ**

1. ได้องค์ความรู้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ตำบลตระกาจ อำเภอกันตัง ลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
2. ได้ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
3. เกษตรกรสามารถนำองค์ความรู้ไปขยายผลเพื่อการพัฒนาการเกษตรของตนเองให้มีประสิทธิภาพ

## สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

1. ผลการศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ มีรูปแบบหรือกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่น่าสนใจและเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร มีการเก็บค่าเข้าชมและบุฟเฟต์ผลไม้ของแต่ละสวน รูปแบบกิจกรรมที่ยังไม่มีบริการ ได้แก่ การบริการนั่งรถชมสวนแปลงเกษตร ส่วนแหล่งเรียนรู้ศูนย์สาธิตด้านการเกษตร ในพื้นที่ตำบลตระกาจ ยังไม่มีการดำเนินการและจัดการที่ชัดเจนเต็มรูปแบบ แต่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถเข้ามาเรียนรู้กิจกรรมทางการเกษตรกับเกษตรกรชาวสวนผลไม้ได้ตลอดเวลา โดยแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือศูนย์สาธิตด้านการเกษตรในพื้นที่ตำบลตระกาจและศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรในการจัดการด้านประชาสัมพันธ์ และการบริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจนั้น การบริการต่างๆยังไม่ได้รับความสะดวกมากนัก แต่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าชมสวนแปลงเกษตรได้ โดยมีสถานที่จอดรถให้แก่นักท่องเที่ยวได้ทั่วถึง การบริการในด้านร้านอาหารและเครื่องดื่มยังคงเป็นจุดบริการขนาดเล็กจำหน่ายและบริการอาหารในราคาแบบเป็นกันเอง มีบริการเครื่องดื่มที่พร้อมดื่มแบบง่าย เช่น กาแฟ น้ำดื่ม น้ำอัดลม เป็นต้น ส่วนด้านการประชาสัมพันธ์ นั้นพบว่า รูปแบบการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ มีน้อย ไม่หลากหลาย แต่ใช้การประชาสัมพันธ์ด้วยการแนะนำบอกต่อของนักท่องเที่ยว เพื่อนและคนรู้จัก และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโทรทัศน์และวิทยุประจำจังหวัดและ สื่อออนไลน์ ในการจัดการในด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก นั้น อยู่ในระหว่างการพัฒนาเพื่อให้เกิดความพร้อม ทั้งนี้เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว ตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบทหรือในสภาพพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ การบริการด้านโรงแรมที่พักนักท่องเที่ยวที่ประสงค์จะพักค้างแรมมีเพียง 1 แห่ง ยังไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เปิดใหม่ยังไม่มีระบบในการจัดการที่ชัดเจน เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ตามธรรมชาติ แต่โดยภาพรวมสามารถจัดการในด้านต่างๆได้อย่างเป็นอย่างดี

2. ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่า ด้านการวางแผน/ตัดสินใจ พบว่า มีการจัดการประชุมประชาคมหมู่บ้านทุกเดือน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการรับรู้ เสนอแนะ และนำข้อมูลข่าวสารผ่านเครือข่ายกลุ่มต่างๆ และมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอแผนงาน/โครงการ ที่เกี่ยวกับการพัฒนา และรับข้อมูลข่าวสารผ่านเครือข่ายกลุ่มกิจกรรม รวมทั้งการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกรักชุมชนร่วมกัน รวมถึงมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมหรือแสดงความต้องการผ่านกลุ่มกิจกรรมต่างๆ รวมถึงมีการรายงานปัญหาหรือข้อเสนอนแนะต่างๆ แต่ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร และต่างมีภาระหน้าที่ ทำให้โอกาสที่จะมีเวลาได้พบปะกันน้อย หรือเลือกที่จะไม่เข้ามามีส่วนร่วม ด้านการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา พบว่า มีการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการลงมติในที่ประชุม เมื่อเวลามีปัญหาหรือมีข้อเสนอนแนะจะมีการเรียกประชุมของหมู่บ้าน เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในข้อคิดเห็นสามารถเสนอแนะปัญหา และ เสนอแนะแนวทางแก้ไขได้ เมื่อประชุมเสร็จสิ้นแล้วหน่วยงานภาครัฐ



จะรับหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนเป็นหลักต่อไป ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและร่วมกิจกรรม ทุกภาคส่วนได้ให้ความร่วมมือในการเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี เพราะกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นมาจากความต้องการของชุมชน ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดี แต่คนในชุมชนบางส่วนมีโอกาสให้ความร่วมมือน้อย เนื่องจากไม่ได้อยู่ในกลุ่มหรือชมรมด้านการท่องเที่ยวโดยตรง จึงไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ถ้าไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง อีกทั้งการดูแลพืชผลทางการเกษตร จำเป็นต้องดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างมาก จึงทำให้ไม่ค่อยมีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม และปัญหาอีกหนึ่งอย่างหนึ่ง คือ บางครัวเรือนไม่สามารถรับทราบการประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรม เนื่องจากบางครัวเรือนตั้งอยู่ห่างไกล จึงทำให้ข่าวสารเข้าไม่ถึง และคิดว่าการจัดการท่องเที่ยวและดูแลทรัพยากรในชุมชนได้รับการจัดการและวางแผนจากหน่วยงานท้องถิ่นและคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนของหมู่บ้านอยู่แล้ว แต่ผู้นำชุมชนก็พยายามประชาสัมพันธ์และนำกิจกรรมมาให้คนในชุมชนทำร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ความรู้และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมภายในชุมชน เพราะประชาชนบางส่วน ยังขาดความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยว และแนวทางการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุด และอาจทำให้สถานที่ท่องเที่ยว มีแนวโน้มเสื่อมโทรมหากไม่ได้รับการแก้ไข ด้านการแบ่งปันประโยชน์และกระจายรายได้ การมีแหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนทำให้มีรายได้ แต่ส่วนใหญ่ลักษณะของการสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวในปัจจุบันยังเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ เกิดความร่วมมือกันน้อยไม่เกิดการกระจายรายได้ และผลประโยชน์เท่าที่ควร ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จริงๆ มีอยู่เพียงบางส่วนเท่านั้น คือ ผู้ประกอบกิจการร้านค้าและสถานบริการ ส่วนผู้ที่เสียผลประโยชน์ คือ ชาวบ้านในชุมชนที่ไม่ได้รับรายได้จากแหล่งท่องเที่ยว และได้รับผลกระทบที่มาจากนักท่องเที่ยวในหลาย ๆ ด้าน เช่น การจราจรที่ติดขัด ขยะเกลื่อนในชุมชน ได้รับเสียงรบกวนจากนักท่องเที่ยวในเวลาพักผ่อน ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน โดยที่ผ่านมาเป็น การเปิดเวทีให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นกับสิ่งที่ดำเนินการในรอบปีที่ผ่านมาที่เราได้ทำกิจกรรมไป และยังเป็น การประเมินความคุ้มค่าและจุดบกพร่องในการดำเนินกิจกรรม/โครงการ ซึ่งการมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงานนี้ จะทำให้ทราบว่า แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม ที่ดำเนินการไปนั้น ได้รับผลดี และได้ประโยชน์หรือไม่อย่างไร เป็นข้อมูลในการวางแผนงาน โครงการและกิจกรรมในอนาคต

3. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศูนย์สาธิตด้านการเกษตรตำบลตระกาจ มีส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมาให้การสนับสนุนและส่งเสริม เพื่อพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ส่วนแนวทางการพัฒนาศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร นั้น พบว่า มุ่งการพัฒนาให้เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลเพื่อพัฒนาเป็นฐานข้อมูล ทั้งด้านปริมาณผลผลิต ความต้องการของตลาด ราคา และมีแนวทางในการพัฒนาเป็นศูนย์จำหน่ายในลักษณะศูนย์จำหน่ายสินค้าเกษตรชุมชน (Farm Outlet) โดยพัฒนาเกษตรกรให้ผลิตสินค้าเกษตรให้ได้คุณภาพและเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าอันจะเป็นการเพิ่มมูลค่าผลผลิตและเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรส่งผลให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลตระกาจ ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของตำบลตระกาจ มีความเข้มแข็งและมีอำนาจต่อรองเพิ่มขึ้น นอกจากนี้จะเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจแล้ว ยังทำให้เกษตรกรในพื้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้น และเกิดการหมุนเวียนในภาพรวมของเศรษฐกิจระดับชุมชน แนวทางการพัฒนาการประชาสัมพันธ์ และการบริการ พบว่า มีแนวทางในการโฆษณาและ

ประชาสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ให้หลากหลาย ประชาชนและกลุ่มนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ ได้แก่ ป้ายโฆษณาการประชาสัมพันธ์ ผ่านทางเว็บไซต์ วิทยุหรือโทรทัศน์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแนวทางในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และยังมีแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ เช่น ผู้พิการและผู้สูงอายุ แนวทางในการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า จำเป็นต้องพัฒนาอีกในหลายๆประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสะดวกของทางเดินทาง หรือคมนาคม ที่พึงได้รับรองชั่วคราวสำหรับนักท่องเที่ยว บริการห้องสุขาให้เพียงพอ การจัดบริการให้มีบริการโทรศัพท์สาธารณะ และหรือสัญญาณ Free WIFI ในแหล่งท่องเที่ยว การติดตั้งตู้ ATM จุดทิ้งขยะประจำสถานที่ท่องเที่ยวที่เพียงพอ เพิ่มจุดบริการจำหน่ายอาหารให้ทั่วถึงและเพียงพอหรือบางสถานที่อาจจะมีบริการน้ำดื่มฟรีแก่นักท่องเที่ยว ประการสำคัญ คือ แนวทางบริหารจัดการของเกษตรกรเจ้าของสวน เพื่อให้มีศักยภาพ ความพร้อมในการบริการนักท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการนำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์ในอนาคต เพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวและ อำนวยความสะดวกในการบริการท่องเที่ยวกับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจากหลากหลายพื้นที่ ทั้งในและต่างประเทศ และแนวทางการพัฒนากลุ่มนักท่องเที่ยว เพื่อให้มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมแก่สถานที่ท่องเที่ยวที่มาเยือน และการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการร่วมกันดูแลแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนให้มีสภาพเหมาะสม การใช้เอกลักษณ์ ทรัพยากรในชุมชนให้คุ้มค่า เกิดประโยชน์สูงสุด การสร้างเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่ และการสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของคนในชุมชนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นให้มีความยั่งยืน

### อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยที่ค้นพบมาอภิปรายผล ดังนี้

**1. อภิปรายผลการศึกษากิจการการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ** จากการศึกษาพบว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ มีรูปแบบการบริหารจัดการที่ยังไม่ชัดเจน แต่ก็ยังสามารถเปิดบริการแก่นักท่องเที่ยวได้ในเวลาที่มีการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งจุดเด่นที่สำคัญคือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจ รูปแบบกิจกรรมที่ยังไม่มีบริการ คือ การบริการนั่งรถชมสวนแปลงเกษตรและสวนผลไม้ เนื่องจากยังไม่มีความพร้อม ส่วนการจัดการด้านแหล่งเรียนรู้ศูนย์สาธิตด้านการเกษตรในพื้นที่ตำบลตระกาจนั้น มีการดำเนินการในลักษณะของการส่งเสริมศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ผ่านแผนงานนโยบายของหน่วยงานรัฐเพื่อให้เกิดเป็นศูนย์เรียนรู้แก่เกษตรกรและประชาชน รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่สนใจ ให้เรียนรู้ในหลักปฏิบัติด้านการเกษตรที่ถูกต้อง โดยนักท่องเที่ยวที่เข้ามาสามารถเข้ามาเรียนรู้กิจกรรมทางด้านการเกษตรกับเกษตรกรชาวสวนผลไม้ได้ตลอดเวลา สอดคล้องกับงานวิจัยของ เทพกร ณ สงขลา (2556) ที่กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการจัดการเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว อาทิ การสาธิตขั้นตอนการผลิต การให้ความรู้การเกษตร การจำหน่ายสินค้าชุมชน การแนะนำธุรกิจการเกษตร การจัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย

การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์และการบริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ มีการดำเนินการตามสภาพความพร้อมของพื้นที่ แม้จะยังไม่ได้รับความสะดวกมากนัก แต่นักท่องเที่ยวสามารถรับบริการเบื้องต้นได้ตามเหมาะสม การบริการในด้านร้านอาหารและเครื่องดื่มยังมีน้อย เนื่องจากเป็นพื้นที่ชนบทและพื้นที่ทำการเกษตร ดังนั้นร้านอาหารจึงมีน้อย แต่จุดบริการใน

แปลงเกษตรที่เปิดต้อนรับนักท่องเที่ยว ก็ยังคงมีบริการบ้าง แต่ไม่มากนักเป็นจุดบริการขนาดเล็กที่มาจำหน่ายเครื่องดื่มแบบง่าย เช่น กาแฟ น้ำดื่ม น้ำอัดลม เป็นต้น ในด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ ยังพบว่ามีน้อย ไม่มีความหลากหลาย เป็นการประชาสัมพันธ์ด้วยการแนะนำบอกต่อปาก และการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่พบ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโทรทัศน์และ วิทยุ และ สื่อออนไลน์ การจัดการในด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ยังไม่มีบริการเต็มรูปแบบ อันเนื่องมาจากความพร้อมของพื้นที่ การขาดงบประมาณในการสนับสนุน ส่วนการบริการด้านโรงแรมที่พัก มีจำนวน 1 แห่ง ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว แต่นักท่องเที่ยวสามารถค้นหาและจองที่พักได้ในเขตตัวเมืองอำเภอกันทรลักษ์ อย่างไรก็ตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเขตพื้นที่ชนบท การบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ยังไม่มีบริการเต็มที่เพราะขาดงบประมาณในการสนับสนุน อีกทั้งยังไม่มีผู้รับผิดชอบหลักในการจัดการ ในขณะที่เกษตรกรในชุมชนตำบลตระกาจ ก็ยังคงรวมกลุ่มกันผลิตและจำหน่าย แต่ไม่มีการพิจารณาถึง การอำนวยความสะดวก เพราะมองว่าหากมีการพัฒนาให้เจริญด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภค ที่มากเกินไป อาจจะก่อเกิดผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรมและแหล่งท่องเที่ยวได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ สุรเชษฐ์ บุญพัฒน์ (2549 : 178) ที่กล่าวไว้ว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวต้องอยู่ในขอบเขตที่พอดี ไม่ทำลายภาพรวมของวิถีชุมชนให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ผิดวิถีชีวิตเดิม

**2. อภิปรายผลการศึกษามีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ** จากการศึกษา พบว่า หน่วยงานราชการ องค์การบริหารส่วนตำบล ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น และเสนอแนะ ในการกำหนดแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน รวมทั้งข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยการแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้านของตำบล การร้องเรียนโดยตรงไปยังผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งองค์ปกครองส่วนท้องถิ่นได้นำเอาปัญหาและข้อเสนอแนะดังกล่าวทุกประเด็นจากประชาชนมาพิจารณาและเข้ามาหารือในการประชุมงานด้านการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มาจัดทำแผนพัฒนาเพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จากนั้นก็ดำเนินการตามขั้นตอน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และมอบหมายผู้เกี่ยวข้องดำเนินการและแจ้งแก่ประชาชนทราบต่อไป แต่ปัจจุบันชาวบ้านยังมีส่วนร่วมน้อย ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมเท่าที่ควร ยกเว้นผู้ประกอบการที่ได้รับผลประโยชน์ ดังนั้นการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ จะเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชน เพื่อนำไปสู่การรักษาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่มีเอกลักษณ์ และสิ่งแวดล้อมของตำบลตระกาจ ที่จะก่อให้เกิดรายได้ให้แก่ชุมชนทั้งปัจจุบันและอนาคตอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของ ไพโรจน์ สุขสมฤทธิ์ (2531: 24) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการการดำเนินงาน ร่วมกันระหว่างประชาชนกับภาครัฐ เอกชน ในการพัฒนาแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนร่วมมือกันวางแผน ปฏิบัติ แก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วม ครอบคลุมการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่การวางแผน ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผน การประเมินผล

3. **อภิปรายผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตระกาจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ** จากการศึกษาที่พบว่า แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศูนย์สาธิตด้านการเกษตรของแหล่งท่องเที่ยวตำบลตระกาจ ส่วนใหญ่เป็นแนวทางของที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมาให้การสนับสนุนและส่งเสริมตามนโยบาย นั้นหมายถึงรูปแบบการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ ในขณะที่หน่วยงานรัฐมีเป้าหมายในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) เป็นศูนย์เรียนรู้สำหรับเกษตรกรในพื้นที่และประชาชนที่สนใจ แนวทางการพัฒนาศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร มุ่งการพัฒนาเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลเพื่อพัฒนาเป็นฐานข้อมูล ทั้งด้านปริมาณผลผลิต ความต้องการของตลาดราคา และมีแนวทางในการพัฒนาเป็นศูนย์จำหน่ายในลักษณะศูนย์จำหน่ายสินค้าเกษตรชุมชน (Farm Outlet) โดยพัฒนาเกษตรกรให้ผลิตสินค้าเกษตรให้ได้คุณภาพและเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าอันจะเป็นการเพิ่มมูลค่าผลผลิตและเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรส่งผลให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลตระกาจ ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของตำบลตระกาจ มีความเข้มแข็งและมีอำนาจต่อรองเพิ่มขึ้น นอกจากนี้จะเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจแล้ว ยังทำให้เกษตรกรในพื้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้น และเกิดการหมุนเวียนในภาพรวมของเศรษฐกิจระดับชุมชน แนวทางการพัฒนาการประชาสัมพันธ์และการบริการ มีแนวทางในการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ แต่ยังไม่หลากหลายเนื่องจากขาดงบประมาณและผู้รับผิดชอบหลัก และเน้นการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือนได้รับทราบข้อมูลบริบทพื้นที่และให้บริการในสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการ นอกจากนี้ยังมีแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ เช่น ผู้พิการและผู้สูงอายุ นั่นคือการบริการการเดินทางสุขหรือทางเดินพิเศษ แนวทางการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ยังคงต้องมีการพัฒนาอีกในหลายๆประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนหนทางหรือคมนาคมเข้าออกแหล่งท่องเที่ยว ส่วนการพัฒนาที่พักรับรองได้มีการกำหนดไว้เป็นแผนงานเพื่อที่จะเสนอแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ยังมีแนวทางในการบริการเพื่อการสื่อสารที่ทันสมัยหรือบริการสัญญาณอินเทอร์เน็ต ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันขยะเคลื่อน ครอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยวการบริการด้านการเงินเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวในการเลือกซื้อสินค้าเกษตรกลับบ้าน แนวทางการพัฒนาที่มีความสำคัญในแหล่งท่องเที่ยวตำบลตระกาจ คือ การพัฒนาการจัดการของเกษตรกรเจ้าของสวนหรือแปลงเกษตร ให้มีศักยภาพ มีความพร้อม สามารถต้อนรับและให้บริการนักท่องเที่ยวที่มาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของ ศุภราภรณ์ แต่งตั้งล้ำ (2549 : 189) ที่กล่าวไว้ถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพนั้นจะก่อให้เกิดการส่งเสริมความสัมพันธ์ ก่อให้เกิดสันติภาพ ความเป็นมิตรไมตรีและความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้ที่มาเยือน ในขณะเดียวกันยังมีแนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการนำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์ในอนาคต เพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวและอำนวยความสะดวกในการบริการท่องเที่ยวให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจากหลากหลายพื้นที่ทั้งในและต่างประเทศ และแนวทางการพัฒนากลุ่มนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย มุ่งสนใจสภาพแวดล้อม และมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมแก่สถานที่ท่องเที่ยวที่มาเยือน และการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการร่วมกันดูแลแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนให้มีสภาพเหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิดของ งอกงาม เอี่ยมศรีปลั่ง (2549 : 187-188) ที่กล่าวว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการในหลายๆด้าน อาทิ ความปลอดภัย ป้ายบอกทาง ลานจอดรถ การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับกิจกรรมด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น การใช้เอกลักษณ์ ทรัพยากรในชุมชนให้

คุ่มค่าเกิดประโยชน์สูงสุด การสร้างเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่ และการสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของคนในชุมชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นให้มีความยั่งยืน

## ข้อเสนอแนะ

### 1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักและเข้าใจถึงการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมากขึ้น และควรสร้างความรู้ความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนรวมทั้งประชาชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1.2 รัฐควรจัดงบประมาณให้กับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวผ่านสื่อต่างๆ รวมทั้งพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ถนน ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านค้าร้านอาหาร ที่พัก เป็นต้น

1.3 ควรส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นเห็นคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเองโดยการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อที่เข้าใจง่ายเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นรวมทั้งอธิบายให้ทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1.4 ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่นการจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1.5 จัดอบรมและเปิดให้มีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครประจำท้องถิ่น เพื่อดูแลตรวจสอบแหล่งท่องเที่ยวและแจ้งให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบทราบเมื่อเกิดการบุกรุกหรือทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมถึงการดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนด้วย

### 2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาผลกระทบสภาพปัญหาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าไปสู่การวิเคราะห์แนวโน้มปัจจัย และผลกระทบในการจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่

2.2 ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติและปัจจัยสนับสนุนของนักท่องเที่ยวที่เอื้อหนุนให้มีความต้องการกลับมาใช้บริการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอีกครั้ง ในเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่และนำผลการศึกษากำหนดแนวทางแก้ไขพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.3 ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบด้านระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้ได้ชุดข้อมูลในการนำไปวิเคราะห์ผลกระทบระยะยาวในอนาคตของระบบนิเวศน์และสภาพแวดล้อมโดยรวมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

2.4 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เพื่อกำหนดเป็นเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่หลากหลายและเพิ่มทางเลือกให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งในและนอกฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร

2.5 ควรมีการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมโดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้และผลสัมฤทธิ์ของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

### เอกสารอ้างอิง

- งอกงาม เอี่ยมศรีปลั่ง. (2549). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัด จันทรบุรี ภายใต้การจัดการและการมีส่วนร่วมของประชาชน. สารนิพนธ์ หลักสูตรวิทยาศาสตร มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จิราหนูช โสภา และคนอื่นๆ. (2554). ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทยกรณีศึกษา : อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- เทพกร ณ สงขลา. (2556) รูปแบบกาจัดการทรัพยากรเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืนในอำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์หลักสูตร ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรเกษตรเขตร้อน บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2553). การท่องเที่ยวเชิงเกษตรสุราษฎร์ธานี : การวิจัยฐานทรัพยากรเกษตรสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน การวิจัย นงลักษณ์ โพธิ์ไพจิตร และคณะ. (2556). การสำรวจศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยว และความตั้งใจท่องเที่ยวแม่น้ำในอนาคตในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ : เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- ราณี อธิชัยกุล. (2557). การจัดการการท่องเที่ยวเฉพาะทาง. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รำไพพรรณ แก้วสียะ. (2544) เกษตรสัญจร. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- วันทิกา หิรัญเทศ. (2556). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทยในแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดนนทบุรี. รายงานการวิจัย. โรงพิมพ์วิทยาลัยราชพฤกษ์
- วิมล จิโรจพันธุ์และคนอื่นๆ. (2548). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- ศุศราภรณ์ แต่งตั้งล้ำ. (2549). การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมู่บ้านมิตรภาพไทย-เวียดนาม ที่มีผลต่อการเสริมสร้างมิตรภาพและการส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย-เวียดนาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์. (2549). การบริหารท่องเที่ยวเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ : นวตสาร.
- สุรเชษฐ์ บุญพงษ์มณี. (2549). การจัดการที่อยู่อาศัยโฮมสเตย์ ณ บ้านท่าคา อำเภอ อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์เคหพัฒนาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.